

FRANC PIRC IN NASTANEK PRVIH SLOVENSКИH NASELBIN V ZDRUŽENIH DRŽAVAH AMERIKE

Majda Kodrič

COBISS 1.01

Veliko je raznolikih pričevanj in podatkov, ki dajejo tej temi širok, večplasten pomen in ki bi jih veljalo strniti v celovit prikaz Pirčeve vloge v tem smislu. Veliko pa je tudi še živega spomina na to le na videz časovno odmaknjeno zgodovinsko poglavje, ki v resnici še danes po svoje prispeva k etnični in nasploh kulturni pestrosti ameriške družbe.

Nastanek slovenskih naselbin in osnovanje slovenskih župnij Sv.Štefana in Sv.Antona v ameriški državi Minnesoti na prehodu iz 60. v 70. leta 19. stoletja sta iz več razlogov nekaj posebnega v okviru slovenskega izseljenstva v ZDA. Po eni strani je nastanek teh naselbin dokaj zgodnji glede na obdobje množičnega slovenskega izseljevanja v ZDA, ki gre od 80. let do prve svetovne vojne. Hkrati se ti dogodki navezujejo na čas, ko je bilo v polnem razcvetu delovanje slovenskih misijonarjev v Severni Ameriki. Z njihovo dejavnostjo niso le sočasni, niti ne v zgolj slučajni povezavi, ampak sovpadajo z večstranskimi smotri tega misijonarstva. Kot tak se nastanek teh naselbin uokvirja v veliko širši proces naseljevanja severnoameriškega območja ob Velikih jezerih in sploh t.i. srednjega zahoda.

Sam Pirc velja za eno vodilnih osebnosti v zgodnji zgodovini osrednje Minnesote. Imel je namreč ključno vlogo v kolonizaciji tega območja Minnesote in posebej njenega upravnega predela Stearns County (Stearnsko okrožje). Pircu kot začetniku katoliške skupnosti v osrednji Minnesoti, pa tudi njegovim sodelavcem, Jožefu Buhu in drugim slovenskim misijonarjem, pripada pomembno mesto v prvih desetletjih zgodovine škofije v St.Cloudu, ki je tudi upravno središče Stearns County. Med njimi je bil Jakob Trobec, ki je l. 1897 postal St.Cloudski škof in vodil škofijo do l.1914. O še živem zgodovinskem spominu na Pirca kot »očeta St.Cloudske škofije« pa pričata tudi po njem poimenovani naselbina in njena župnija Pierz v Morrison County, ki tudi spadata v območje te škofije. (Že za časa Pirčevega življenja je bil tako preimenovan Rich Prairie, kraj njegovega zadnjega duhovniškega službovanja.)

Pirc je postal vodilni pobudnik katoliške kolonizacije tega območja, vse odkar so, ko so bili staroselci primorani k umiku v rezervate, l.1854 evropski priseljenci začeli naseljevati ozemlje zahodno od reke Mississippi – Stearns County leži ob njenem zahodnem bregu – in je poleg staroselcev začel oskrbovati tudi njihove naselbine. Dejavnost misijonarjev je potekala pod okriljem Leopoldine družbe na Dunaju in Ludwig-Missionverein-a v Münchnu. Tako je Pirc preko številnih pisem in časopisnih člankov

spodbudil množično naseljevanje tega območja predvsem z nemškimi katoliškimi priseljenci, ki se je nato nadaljevalo in se še stopnjevalo v začetku 20. stoletja.

Prihajali so tudi drugi, Švedi, Norvežani – skupnosti skandinavskega izvora tvorijo pomemben delež prebivalstva Minnesota – , Irci in tudi priseljenci nenemških narodov znotraj habsburške monarhije. Vendar so še ob ljudskem štetju leta 1940 Nemci tvorili več kot polovico v tujini rojenega prebivalstva Stearns County.¹ Tako je nastal primer nemške kmečke skupnosti, ki v primerjavi z ostalimi Američani nemškega izvora izstopa po svoji izrazito katoliški usmerjenosti in hkrati po posebej trdni zvestobi svojemu poreklu.²

Za raziskovalce slovenskega izseljenstva pa je zanimivo, da se v tem svojevrstnem okolju z daleč prevladujočo nemško kulturno dediščino ohranja podobno svojevrstna, čeprav številčno veliko manjša skupnost slovenskega porekla. In v obeh primerih botruje trajni in trdni navezanosti na lastne korenine navezanost na kmečki način življenja ter na katoliško Cerkev kot vodilno združevalno ustanovo.

¹ Dve temeljni deli o zgodnji zgodovini tega predela Minnesota sta William B. Mitchell, *History of Stearns County, Minnesota*, Chicago 1915 in N. H. Winchell, Edward D. Neill, J. Fletcher Williams in Charles S. Bryant, *History of the Upper Mississippi Valley*, Minneapolis 1881. Strnjen prikaz zgodovine osrednje Minnesota zajema tudi knjiga Marilyn S. Brinkman in William T. Morgan *Light from the Hearth. Central Minnesota Pioneers and Early Architecture*, St. Cloud 1982. V knjigi *They Chose Minnesota. A Survey of the State's Ethnic Groups*, ur. June D. Holmquist, St. Paul 1981, v kateri so zbrani prispevki o posameznih etničnih skupnostih v Minnesoti, piše o nemški skupnosti v Stearns County na str. 167-169 prispevka Hildegard B. Johnson, "The Germans", o tamkajšnjih slovenskih naselbinah na str. 385-386 prispevka June D. Holmquist, Joseph Stipanovich in Kenneth B. Moss, "The South Slavs", pomen osnivanja poljske naselbine Opole in njene župnije pa je poudarjen na str. 365 prispevka Frank Renkiewicz, "The Poles". Za pridobivanje vpogleda v potek naseljevanja Stearns County nasploh so koristni ustrezni podatki v popisih prebivalstva. Za tu navedene splošne ugotovitve so bili poleg navedenih del uporabljeni Ninth Federal Census 1870, Vol. I, Table VII, Compendium of the Federal Census 1880, str. 514 in Thirteenth Federal Census 1910, Abstract with supplement for Minnesota, str. 601.

Pod okriljem St. Cloudske škofije je ob stoletnici Pirčeve smrti izšel njegov življenjepis, ki ga je napisal William P. Furlan z naslovom *In Charity Unfeigned. The Life of Father Francis Xavier Pierz*, St. Cloud 1952. Med raznimi objavami o Pircu je npr. Sister Grace Mc Donald, *Father Francis Pierz, Missionary, Minnesota History*, 10, Junij 1929, str. 107-125. Več člankov pa je Pircu namenil tudi slovenski zgodovinar Ivan Zika. Posebej obsežna sta članka Franc Pirz, oče umne sadjereje na Kranjskem in oče mesta St. Cloud v Ameriki, *Kamniški zbornik*, X, 1965, str. 35-88 in *Trije Pirci v Ameriki*, *Kamniški zbornik*, XII, 1969, str. 129-154. Življenjepis Jožefa Buha zajema knjiga, ki sta jo napisali Sister Bernard Coleman in Sister Verona La Bud z naslovom *Masinaigans. The Little Book*, St. Paul 1972. Vincent A. Yzermans je avtor zgodovine St. Cloudske škofije, ki je izšla v dveh delih kot *The Spirit in Central Minnesota. A Centennial Narrative of the Church of Saint Cloud, 1889-1989*, St. Cloud 1989. O zgodovini župnije Pierz je Robert J. Voigt objavil knjigo *Pierzana*, St. Cloud, 1965, l. 1990 pa je izšla njena dopolnjena izdaja z naslovom *Pierzana II*.

² Kathleen N. Conzen je avtor dveh temeljnih razprav na to temo. *Razprava Peasant Pioneers. Generational Succession among German Farmers in Frontier Minnesota* je bila objavljena v knjigi *The Countryside in the Age of Capitalist Transformation. Essays in the Social History of Rural America*, ur. Steven Hahn in Jonathan Prude, Chapel Hill 1985, str. 259-292. Kot samostojna publikacija pa je izšla razprava *Making Their Own America. Assimilation Theory and the German Peasant Pioneer*, New York 1990.

Vir, iz katerega v svojih temeljih izhaja sedanji značaj tako nemške katoliške skupnosti kot tega vanjo zaobjetega slovenskega »otoka«, so nedvomno njuni začetki v neznanem in tedaj še z divjino poraslem svetu, kjer so bili priseljencem njihova medsebojna povezanost in stiki z misijonarji nujni za preživetje. Lahko pa tudi domnevamo, da so se začetniki bodisi nemške skupnosti bodisi slovenskih naselbin nekako zavedali svojega poslanstva postavljanja temeljev skupnosti svojega naroda v novem svetu. Pri tem jim je gotovo bila v oporo zavzeta dejavnost misijonarjev in nad njimi ustanov St.Cloudske škofije.

In ravno preko misijonarskih pisem, ki jih je v domovini objavljala slovenski verski časopis *Zgodnja danica*,³ lahko spremljamo nastanek in začetni razvoj naselbin Sv. Štefana in Sv. Antona. Sploh se v pismih misijonarjev vseskozi kaže pozornost, s katero so spremljali prihajanje priseljencev in nastajanje njihovih naselbin. Na straneh časopisa lahko med drugimi beremo tudi dopise, v katerih so nudili praktične nasvete bodočim izseljencem med slovenskimi bralci.⁴ Več Pirčevih pisem pa je bilo posebej namenjenih tej skupini gorenjskih izseljencev, tako da preko njih ter še nekaterih vesti v *Zgodnji danici* lahko v bistvu sledimo njihovemu potovanju iz domovine v Ameriko vse od odhoda iz domačih krajev do prihoda v Minnesota.

Ko je Pirc v zimi 1863-64 obiskal domovino, da bi tu pridobil nove sodelavce za misijonarsko delo, se je tudi srečal s skupino rojakov, ki so mu izrazili namen, da bi se naselili v Ameriki.⁵ Leta 1864 jim je v svojih pismih sicer še odsvetoval izselitev. Počakali naj bi še nekaj časa, da bi se končala državljanska vojna med severnimi in južnimi državami ter bi prenehali napadi uporniškega plemena Sioux na območju Minnesote.⁶

Aprila naslednjega leta, ko je vojska južnih držav doživljala dokončne poraze, pa

¹ Večino teh dopisov je John A. Arnez ponatisnil v knjigi *Slovenian Letters by Missionaries in America, 1851-1874*, New York-Washington 1984, ki zajema še njegovi razpravi *Slovenian Missionaries in the United States*, str. 5-16 in *Slovenian Priests and Slovenian Emigration*, str. 17-32.

² Obsežno pismo z nasveti bodočim priseljencem misijonarja Janeza Tomaževića je bilo v časopisu objavljeno v dveh delih oktobra in decembra 1864: *Zgodnja danica*, XVII, List 30, 20. vinotoka 1864, str. 242; *Zgodnja danica*, XVII, List 34, 1. grudna 1864, str. 277-278. Podobno obsežen dopis Jakoba Trobca pa je časopis objavil v treh delih februarja in aprila 1865, in sicer v naslednjih številkah: *Zgodnja danica*, XVIII, List 6, 20. svečana 1865, str. 45-46; *Zgodnja danica*, XVIII, List 10, 1. malega travna 1865, str. 79-80; *Zgodnja danica*, XVIII, List 11, 10. malega travna 1865, str. 88. Glede na čas objave teh dveh dopisov lahko sklepamo, da sta bila tudi posebej mišljena za to skupino gorenjskih izseljencev. Poleg tu posebej obravnavanih Pirčevih pisem pa glej tudi njegov dopis, objavljen v *Zgodnji danici*, XIX, List 20, 10. malega serpana 1866, str. 158. Tem in drugim pismom, ki so jih misijonarji namenili nasvetom bodočim izseljencem, posveča Marjan Drnovšek poglavje *Misijonar Franc Pirc v domovini in nasveti izseljencem*, str. 157-176 v svoji knjigi *Usodna privlačnost Amerike. Pričevanja izseljencev o prvih stikih z novim svetom*, Ljubljana 1998. Na straneh 160-164 pa predstavlja Pirčeva pisma, namenjena tu obravnavanim izseljencem.

³ William P. Furlan, op. cit., str. 232-233, 236.

⁴ *Zgodnja danica*, XVII, list 29, 10. vinotoka 1864, str. 233-234; *Zgodnja danica*, XVII, list 34, 1. grudna 1864, str. 276-277.

⁵ *Zgodnja danica*, XVIII, list 15, 20. velikega travna 1865, str. 120-121.

⁶ *Zgodnja danica*, XVII, list 29, 10. vinotoka 1864, str. 233-234; *Zgodnja danica*, XVII, list 34, 1. grudna 1864, str. 276-277.

jih je povabil k izselitvi. Ob tem jim je podrobneje kot v prejšnjih dopisih pojasnil pogoje za pridobitev zemljišč na podlagi t.i. Homestead Act iz l. 1862, zakona, ki je sploh odločilno prispeval h kolonizaciji ameriškega srednjega zahoda. Kot že v prejšnjih pismih, pa je tudi izrazil namen, da bi jim osnoval »slovensko duhovnijo s slovenskim duhovnim pastirjem«. Njihova naselbina naj bi se torej ohranila kot slovenska katoliška skupnost.⁷

Zgodnja danica je sicer to pismo objavila, potem ko je že, kot je sam časopis poročal, »51 Gorencev odrinilo po železnici proti Ameriki«.⁸ Lahko torej sklepamo, da pismo ni doseglo skupine izseljencev pred njihovim odhodom. Sam urednik časopisa pa je o njih menil, da so bili verjetno prav oni tisti, ki so bili namenjeni v Minnesoto.⁹

Vsekakor je bila njihova izselitev v domovini spremljana z veliko pozornostjo in naklonjenostjo. O njih je poročal tudi osrednji slovenski časopis *Novice* in poudarjal: »To niso ne politični sanjavci ne romantični klateži, ampak pridni Gorenci so, ktere nadloga sili, da zapustijo domovino«.¹⁰ Zgodnja danica je tudi poročala o slovesni maši na Brezjah, kamor so šli izseljenci pred odhodom »Mater Božjo za srečno popotvanje prosit«.¹¹ Urednik časopisa pa se je pridružil Pirčevim nasvetom in zapisal: »Naj se deržijo skupaj, kolikor je le moč, ter naj ohranijo svojo domačo besedo, kakor drugi narodi, ki se ondi naseljujejo. Deželico, kjer bodo, naj bi imenovali 'novo Slovenijo', prva vas ali mestice, ki ga utegnejo sčasoma vstanoviti, naj kličejo 'novo Ljubljano', tudi drugim naselbam naj dajajo slovenske imena iz domačih krajev, n. pr. Kranj, Selo, Grad itd. Čez vse nar bolj naj pa skerbe, da ostanejo dobri katoličani, lepe navade naj seboj v Ameriko vzamejo, zanikarnosti pa naj popotvaje v morje potope«.¹² V *Novicah* pa sta bila tako Pirčevo pismo kot tudi ta uredniška opomba ponatisnjena s pomenljivim naslovom *Severna Amerika – nova Slovenija*.¹³

Lahko sicer sklepamo, da izseljenci niso mogli brati teh nasvetov, saj so že bili na poti. Poleg tega se ob svojem prihodu v St. Paul, glavno mesto Minnesote, niso usmerili na območje, kjer je Pirc misijonaril in kjer jim je bil namenil področje pri jezeru Otter Tail (slov. vidrin rep). Tako je avgusta 1965 v pismu Zgodnji danici misijonar obžaloval: »Že je mesec, kar je bilo prišlo 50 Kranjcev v Št. Pavel in so se hotli naseliti po mojem lepem misijonu, moji misijonski nasprotniki pa so jih speljali v druge slabe kraje«.¹⁴

⁷ Zgodnja danica, XVIII, list 15, 20. velikega travna 1865, str. 121.

⁸ *Novice*, XXIII, 10. maja 1865, št. 19, str. 154.

⁹ Zgodnja danica, XVIII, list 15, 20. velikega travna 1865, str. 119.

¹⁰ Zgodnja danica, XVIII, list 15, 20. velikega travna 1865, str. 121.

¹¹ *Novice*, XXIII, 31. maja 1865, št. 22, str. 176.

¹² Citat je vzet iz Zgodnja danica, XVIII, list 26, 10. kimovca 1865, str. 210; gl. tudi Zgodnja danica, XVIII, list 21, 20. mal. serpana 1865, str. 168; William P. Furlan, op. cit., str. 236; Seventy-fifth Anniversary, Church of St. Stephen, 1871-1946, St. Stephen 1946, str. 10-11.

¹³ Kot župnik med clevelandskimi Slovenci in sploh kot ena vodilnih osebnosti med slovenskim katoliškim izseljenstvom v ZDA je John J. Oman večkrat omenjen v knjigi Matjaža Klemenčiča *Slovenes of Cleveland. The Creation of a New Nation and a New World Community Slovenia and the Slovenes of Cleveland, Ohio, Novo mesto 1995*; posebej pa je predstavljen na straneh 153 in 154, namenjenih župniji Sv. Lovrenca.

¹⁴ Stearns History Museum v St. Cloudu hrani med gradivom o zgodovini Sv. Štefana, sicer brez

Lahko torej domnevamo, da so jih drugam speljali ameriški zemljiški posredniki. Pirč pa je s tem izgubil stike s skupino slovenskih izseljencev, ki jim je dotlej namenil toliko pozornosti. Toda glede na nadaljnji potek dogodkov lahko ugotovljamo, da jim je kljub temu uspelo ne le, da so se znašli v novem okolju, ampak tudi, da se niso izneverili odgovornemu poslanstvu, ki so jim ga zaupali v domovini.

Po zaslugi njih samih in zgodovinskega spomina, ki so ga pustili svojim potomcem, se je ohranilo pričevanje, ki se nam s svojo vsebino ponuja kot dragocen vezni člen med njihovim prihodom v te kraje in začetki njihove nove skupnosti.

Med potomci teh slovenskih priseljencev je bil tudi John Jerome Oman, dolgoletni župnik med clevelandskimi Slovenci v župniji Sv. Lovrenca v Newburghu, ki pa je bil rojen pri Sv. Štefanu in ostal vedno navezan na svoj rodni kraj, saj je bil prav tam posvečen v duhovnika in je tam tudi pokopan.¹⁵ Ko mu je ob njegovem srebrnem duhovniškem jubileju leta 1936 slovenski izseljenski katoliški tisk namenil več člankov, je izšlo tudi »Nekaj spominov o kraju moje mladosti«, ki jih je Oman posvetil svoji domači naselbini.¹⁶ Iz njegovega pisanja izvemo, da sta se na kraju bodoče naselbine na še z gozdom poraščenem področju kot prva naselila Gregor Pogačnik, ki se je bil izselil že leta 1963, in Gregor Peternel s svojima družinama, kasneje pa so se jima pridružili še drugi slovenski prišleki. Oman pripoveduje o težavah, s katerimi so se morali priseljenci spoprijemati, o trdem delu pri izkrčevanju gozda za pridobivanje kmetij, obuja pa tudi razne dogodke iz zgodnjega življenja v naselbini in kako so se v njej ohranjale slovenske ljudske navade.

Najbolj pa pripoved zaživi, ko neposredno obuja, kako je eden tamkajšnjih Slovencev, Anton Kapus, nekega večera med obiskom pri miljo oddaljenem sosedu, Nemcu Weisu, doživel nenavadno srečanje. V hišo je vstopil popotni duhovnik in prosil za prenočišče. Ko pa se je med njimi razpletel pogovor v nemščini in je popotnik slišal Kapusovo okorno nemško govornico, ga je vprašal po njegovi narodnosti. Kapus se je predstavil za Avstrijca. »Iz katerega kraja v Avstriji pa prihajate, prosim?« 'Prihajam s Kranjskega,' je pravil Kapus v taki nemščini, ki je je bil sploh zmožen. 'Potem ste pa morda Kranjec?' je vprašal duhovnik v lepem domačem jeziku. 'Seveda sem,' je dejal Kapus začuden in ves vesel in srečen, da sliši svoj materni jezik in to od duhovnika. « Duhovnik je bil Jožef Buh, Kapusu pa je obljubil, da bo čim prej obiskal njegovo naselbino.¹⁷

podatkov o kraju in času objave, skupaj objavljena članka J.J.O., Nekaj spominov o kraju moje mladosti, str.11-24 in M.Slaje, Na obisku pri Rt.Rev.J.J. Omanu, str.24-26.

¹⁵ J.J.O., op. cit., str.15-16.

¹⁶ Ob 75-letnici župnije je izšla brošura Seventy-Fifth Anniversary. Church of St. Stephen. 1871-1946. St. Stephen, Minnesota, kjer o tem piše na str. 14-16. Pripoved je ponatisnjena v brošuri, ki je izšla ob stoletnici župnije z naslovom Church of St. Stephen. St. Stephen, Minnesota. 1871-1971. 100 Years of Service (strani v brošuri niso oštevilčene). V celoti pa je pripoved povzeta tudi v Buhovem življenjepisu Sister Bernard Coleman in Sister Verona La Bud, op. cit., str. 69,71, ter v zgodovini St. Cloudske škofije Vincent A. Yzermans, op. cit., prva knjiga, str. 22-23.

¹⁷ Ob stoletnici tega dogodka, s katerim se začenja zgodovina župnije Sv. Antona, je l.1970 župnija izdala brošuro 1870- Centennial Year-1970. Church of Saint Anthony. Posebej pomemben vir

Še bralca preseneča ta le na videz droben dogodek, ko sta se po naključju spoznala slovenski minnesotski pionir in eden najsvetlejših likov v zgodovini slovenskega misijonarstva in izseljenstva.

V zgodovinskem spominu prebivalcev Sv. Štefana predstavlja to slučajno srečanje z misijonarjem Buhom dogodek nadvse dragocenega pomena. Označuje namreč začetni dogodek v nastanku njihove župnije in s tem v osnovanju temeljev, na podlagi katerih se je dalje razvijala njihova naselbina.

Župnijski zgodovinski brošuri, ki sta izšli ob 75-letnici in stoletnici župnije, nam o tem pripovedujeta še obširneje in podrobneje. Kapus in Buh naj bi se bila srečala maja 1867, še istega meseca pa je misijonar obiskal naselbino in daroval prvo mašo na domu Gregorja Pogačnika Odtlej je skoraj vsak mesec obiskoval tamkajšnje Slovence, k njim pa so prihajali tudi misijonarji Ignacij Tomazin, Janez Pavlin in Jakob Trobec.¹⁸ Decembra 1870 pa je Buh prvič obiskal še bližnjo slovensko naselbino, bodočo župnijo Sv. Antona, in daroval prvo mašo na domu Antona Gogale mlajšega. Tudi te slovenske družine sta odtlej večkrat obiskala Buh in Tomazin.¹⁹

Dragocen vir, v katerem lahko spremljamo prve Buhove stike s tam nastanjenimi Slovenci, je njegova krstna knjiga iz tega časa; knjiga, ki jo je v veliki meri izpolnjeval sam, dopolnjujejo pa jo tudi krsti, ki so jih opravljali njegovi sodelavci. Kot sledovi več Buhovih, pa tudi Tomazinovih obiskov, ko sta se na svojih misijonskih poteh vračala v ti dve naselbini, zaživijo pred našimi očmi tu in tam, med mnogimi drugimi imeni iz raznih krajev, krsti novorojencev slovenskih staršev; sprva kar pri Kranjcih ali v »Kraimer settlement« (v kranjski naselbini), v letih 1870 in 1871 v Borštu pri Slovencih ali pri Sv. Štefanu v Borštu (Brockway) ter pri Kranjcih v Kraintownu, že v naslednjih letih pa kar v angleško imenovanih St. Stephan-u in St. Anthony-ju.²⁰ (Imeni Brockway in Kraintown pa sta označevali okraja, v katera sta spadali naselbini.)

O Buhovih obiskih v teh dveh naselbinah lahko beremo tudi v dopisih, ki jih je misijonar pošiljal Zgodnji danici. Tako je januarja 1871 poročal, da so si Kranjci, ki živijo »Pri sv. Štefanu v gojzdu«, pravkar začeli graditi cerkev, novembra istega leta pa je pisal o dograjeni cerkvi in o njeni skorajšnji blagoslovitvi.²¹ Julija 1872 pa je obema naselbinama posvetil velik del daljšega dopisa. Pisal je: »Imamo tukaj med Slovenci v kantonu Zvezdi (Stearns County) dve misijonski seliši, ena se imenuje pri sv. Štefanu

podatkov o njenih začetkih pa so nekatera poglavja življenjepisa Bernard Ločnikar. Opat v Minnesoti, ki ga je John L. Zaplotnik objavil v čikaškem mesečniku *Novi svet*, kjer je izhajal v številnih nadaljevanjih vse od junija 1944 do oktobra 1946. Posebej o tem dogodku glej 11. poglavje Slovinci v Kraintownu, *Novi svet*, VIII, št. 5, Maj 1945, str.141.

¹⁸ *Liber Baptismatum et Confirmationum. Ecclesia "Belle Prairie" sub titulo Maternitatis B.M.V..Josephus Buh missionarius.* Knjiga je ohranjena na St. Cloudski škofiji. Kopijo pa hranijo v Stearns History Museum v St. Cloudu.

¹⁹ Zgodnja danica, XXIV, list 7, 17. svečana 1871, str.55; Zgodnja danica, XXIV,list 49, 8. grudna 1871, str. 396.

²⁰ Zgodnja danica, XXV, list 38, 20. kimovca 1872, str.307. Buhovo pismo je z naslovom "100 let staro pismo" l. 1972 ponatisnil mesečnik *Ave Maria*, 64. letnik, avgust 1972, št.8 , str. 255-256.

²¹ *Ibidem.*

na Lomu; drugega pa imenujemo pri sv. Antonu Pad. v Kranju (ali okrajina Kranj, po angleško Townšip Krain), da nas spominja na domačijo.²² « Omenjal je, da je bila cerkev pri Sv. Štefanu že blagoslovljena, pri Sv. Antonu pa so jo šele tedaj gradili. Pismo pa je pomembno kot zgodovinski vir predvsem zato, ker je Buh v njem poimensko navajal slovenske prebivalce teh dveh naselbin skupaj z njihovimi izvornimi kraji na Gorenjskem. Za vsako izmed dveh naselbin je naštel nad dvajset hišnih gospodarjev, prihajali pa so večinoma iz vasi okrog Blejskega jezera.²³

Kot je Buh omenjal v istem pismu in še v drugih svojih dopisih Zgodnji danici in kot izvemo iz raznih pisem, objavljenih v tem časopisu ali v Novicah, so sicer v tem predelu Minnesote takrat živeli še drugi slovenski priseljenci, med njimi tudi sorodniki misijonarjev. Med prvimi priseljenci sta sredi 50. let prišla v Minnesoto dva Pirčeva sorodnika, nečak Jernej Pirc in sestra Polona Noč z družino, desetletje kasneje pa še ena sestra. Prvi si je ustvaril kmetijo v kraju Eden Lake. Več Slovencev, med katerimi tudi Pirčevi sestri, se je, ob sicer številnejših prebivalcih drugih narodnosti naselilo pri Sv. Jožefu. Še drugi slovenski priseljenci pa so živeli po drugih krajih, kot skupina Belokranjcev, ki so prebivali v bližini naselbine Richmond.²⁴

Vendar sta bila Sv. Štefan in Sv. Anton edini dve pretežno slovenski naselbini. Tako so z zgraditvijo cerkve pri Sv. Štefanu bili postavljeni temelji prvi slovenski župniji v ZDA. Pri Sv. Antonu pa je, kot nam omenja sam Buh, osnovanje slovenske naselbine botrovalo nastanku okraja Krain, ki še danes nosi to ime.

Pri Sv. Antonu je bila po več zastojih cerkev dograjena l.1874. O tem lahko beremo v pismu enega »srenjčanov« iz ameriškega »novega Kranja« časopisu »Der Wanderer« iz St.Paula, ki ga je objavila tudi Zgodnja danica. O svoji prvi maši v novozgrajeni cerkvi pa je v dopisu z naslovom »Slovenska pridiga v Ameriki« v Zgodnji danici poročal Bernard Ločnikar.²⁵

²² Belokranjce pri Richmondu omenja Buh v istem pismu. Glej pismo Jerneja Pirca, objavljeno v dveh zaporednih številkah Novic januarja 1855: XIII, št.7, 24.1.1855, str.27-28 in XIII, št.8, 27.1.1855, str.31-32. Januarja 1856 pa je bilo v Novicah objavljeno pismo Polone Noč; glej Novice, XIV, št.3, 9.januarja 1856, str.11-12. M.Drnovšek, op.cit., obravnava življenjski zgodbi Polone Noč in Jerneja Pirca na str.144-149 in 181-185. Med misijonarji, ki so oskrbovali Slovence pri Sv. Jožefu, je bil tudi Janez Tomaževič; glej njegovo pismo, objavljeno v Zgodnji danici, XVIII, list 3, 20. prosenca 1865, str.22. Več pisem priseljencev, ki so živeli pri Sv. Jožefu, in dopisev misijonarjev, ki so poročali tudi o svojih obiskih pri tamkajšnjih Slovencih, pa obravnava M. Drnovšek, op.cit., str.167, 188-199, 211-213.

²³ Zgodnja danica, XXVII, list 35, 28. velikega serpana 1874, str.278 in Slovenska pridiga v Ameriki Pri prvi sv. maši v novi cerkvi sv. Antona Pad. 15. rožn. 1874, XXVII, list 40, 2. vinotoka 1874, str.318-319 in XXVII, list 41, 9. vinotoka 1874, str.324-325.

²⁴ V Ločnikarjevem življenjepisu Bernard Ločnikar. Opat v Minnesoti, ki ga je John L. Zaplotnik objavljaval v nadaljevanjih v čikaškem mesečniku Novi svet od junija 1944 (VII, št.6, junij 1944, str.165-167) do oktobra 1946 (IX, št.9, str.238-240) so posebej njegovemu dušnemu pastirstvu pri Sv. Antonu posvečena 11. poglavje Slovenci v Kraitownu (VIII, št.5, maj 1945, str.141-142), 12. poglavje Dušni pastir v Kraitownu (VIII, št.6, junij 1945, str. 169-171) in deloma 13. poglavje Subprior, hišnik in nadzornik (VIII, št.7, julij 1945, str. 191-193). Podatki o Sv. Štefanu pa so povzeti po župnijski brošuri Seventy-fifth Anniversary ..., op.cit., str.17, 23.

²⁵ Seventy-fifth Anniversary ..., op.cit., str.21.

Ločnikar, ki se je v Ameriko izselil l.1868, je ob svojem prihodu v Minnesoto vstopil v benediktinsko opatijo Sv. Ludovika v Collegeville-ju. Samostan so bili sredi 50. let ustanovili benediktinci, poslani iz opatije St.Vincenta v Pennsylvaniji, da bi oskrbovali Pirčeve misijone. Vse od začetka je samostan upravljal Šentjanško semenišče (St. John's Seminary), l.1881 pa se je tudi preimenoval v Šentjanško opatijo (St.John's Abbey). Ko je Buh, preobremenjen z misijonarskim delom, sredi 70. let prepustil tudi misijona pri Sv. Štefanu in Sv. Antonu benediktincem ter so naselbini prevzeli v oskrbo tamkajšnji slovenski redovniki, je od leta 1873 do 1877 bil za dušnega pastirja pri Sv. Antonu Ločnikar, kasnejši opat Šentjanške opatije od l.1890 do svoje smrti l. 1894. Istega leta pa sta tako Sv.Štefan kot Sv.Anton prešla v oskrbo škofijskih duhovnikov.²⁶

Nadaljnja zgodovina župnij Sv.Štefana in Sv.Antona odpira nova poglavja, vključno s postavitvijo novih cerkva v začetku prejšnjega stoletja. Hkrati pa je le Sv. Štefan ostajal pretežno slovenska naselbina. Z nadaljnjim dotokom priseljencev in tudi že naravnim prirastkom se je število njegovih prebivalcev do l. 1892 povečalo na 64 družin, med katerimi je bilo 54 družin slovenskega izvora in le 10 nemškega.²⁷ Franc S. Šušteršič, župnik pri Sv. Jožefu v Jolietu (Illinois), je v svojem pregledu slovenskih naselbin v Ameriki v koledarju Družbe sv.Mohorja l.1894 zabeležil 56 slovenskih družin, okoli 300 oseb. O Slovencih pri Sv. Antonu pa je ugotavljal, da so se mnogi od njih razpršili drugam, tako da je tam ostalo le kakih 16 slovenskih družin in imajo skupno cerkev z Irci in Nemci.²⁸ Razlog za to naj bi bila škoda, ki so jim jo pred leti prizadejali na poljih roji kobilic. Dejansko so v 70. letih kobilice z uničevanjem pridelka povzročale veliko škodo kmetom na tem območju Minnesote.²⁹

Rast slovenskega prebivalstva pri Sv. Štefanu in njegovo upadanje pri Sv. Antonu lahko spremljamo tudi ob pregledovanju poimenskih podatkov popisov prebivalstva. Tako lahko ugotavljamo, da se je k Sv. Štefanu še do l. 1910 iz domovine priselilo nekaj Slovencev, Sv. Anton oziroma okraj Krain pa ni beležil novega dotoka slovenskih

²⁶ Rev. F. S. Šušteršič, Slovenci v Ameriki, Koledar Družbe sv. Mohorja za navadno leto 1894, Celovec, str.15-27, o tem posebej str.18.

²⁷ Annette Atkins, Harvest of Grief. Grasshopper Plagues and Public Assistance in Minnesota, 1873-78, St.Paul 1984

²⁸ V članku Majda Kodrič, "Kranjci" v Stearns County - vezi med etnično zavestjo in zemljepisnimi dejavniki v neki slovenski kmečki naselbini v Minnesoti, Geografski obzornik, XXXIV, 1987, št.2, str.108-112 so demografske dinamike v teh dveh naselbinah obravnavane na podlagi poimenskih podatkov iz naslednjih popisov prebivalstva: 1870 U.S. Federal Census, 1880 U.S. Federal Census, 1895 Minnesota State Census, 1910 U.S. Federal Census.

²⁹ Upoštewane so bile naslednje katastrske mape: Map of Stearns County Minnesota, Minneapolis 1880; Plat Book of Stearns County, Minnesota, compiled from official records and actual surveys, Philadelphia 1896; Atlas of Stearns County, Minnesota, Minneapolis 1912; Plat Book, Stearns County, Minnesota, St. Paul 1925; Atlas of Stearns County, Minnesota, containing plats of each township, a county road map, a rural directory of farmers, a farm numbering system, and other features, Fergus Falls, 1955; Land Atlas and Plat Book, Stearns County, Minnesota, Rockford, IL 1984; Atlas of Stearns County Minnesota. Compiled by the Midland Atlas Company, Inc., Milbank, South Dakota 1997.

priseljencev.³⁰ Ob primerjanju katastrskih map od prve l.1880 vse do danes pa lahko opazamo, da je bila slovenska naselbina pri Sv. Štefanu vseskozi ne le daleč večja, ampak tudi veliko bolj strnjena in je vse do srede prejšnjega stoletja v celoti ohranila svoj obseg. Šele mape iz zadnjih desetletij kažejo krčenje zemljišč tamkajšnjih Slovencev, ki pa še ni bistveno okrnilo slovenske naselbine.³¹

Ta izrazita trdnost slovenske skupnosti pri Sv. Štefanu se odraža v vztrajnem ohranjanju lastne etnične zavesti. Do prve svetovne vojne je bila v rabi slovenščina pri mašah in pri poučevanju katekizma, vse do l.1968 pa so vodili župnijski slovenski župniki.³² Še sedaj so ljudje pri Sv. Štefanu ponosni na to, da v cerkvi »na božično vigilijo pojejo »Sveto noč« v slovenščini, nemščini, poljščini in angleščini.«³³ Vse to kaže na pomembno vlogo Cerkve v ohranjanju etnične zavesti. Pomemben dejavnik v tem smislu pa predstavljajo tudi vrednote kmečkega življenja. Tako posamezne družine slovenskega porekla še živijo na kraju bivše slovenske naselbine pri Sv. Antonu in dalje gojijo etnične običaje, ker so ostale na svojem posestvu.³⁴

V čast Slovencev pri Sv. Štefanu in Sv. Antonu sta od l.1980 vpisana v ameriški Narodni register zgodovinskih krajev bodisi cerkev in župnišče pri Sv. Štefanu kot pomnika nastanka slovenske naselbine bodisi kmetija Antona Gogale v okraju Krain kot pomemben zglad pionirske slovenske kmetije.³⁵

SUMMARY

FRANC PIRC AND THE ESTABLISHING OF THE FIRST SLOVENE SETTLEMENTS IN U.S.A.

Majda Kodrič

The article deals with the role of the Slovene missionary Francis Pierz in the establishment of the first Slovene settlements in the United States. While mainly promoting the German Catholic colonization of Stearns County in Minnesota, he also managed to attract several fellow countrymen to the area of his missionary activity. The article focuses on the establishment of the two Slovene settlements and parishes of St. Stephen and St. Anthony, respectively in Brockway and Krain townships - the latter was named so after the area of origin of the settlers, and it still retains this name.

Like the German Catholic community in Stearns County, the much smaller Slovene "island" within it as well shows an outstanding attachment to its ethnic roots and the Catholic

³⁰ Intervjuji z Edwinom Omannom, Anno Petrich, Anno Slivnik decembra 1984.

³¹ St. Stephen's roots grow to include all nationalities, St. Cloud (Minn.) Times, 17. julija 1988, str. 2B.

³² M.S. Brinkman in W.T.Morgan, op.cit., str. 73-79.

³³ Stearns Properties Nominated For Historical Register, Stearns-Morrison Enterprise, 21. oktobra 1980. Pismo Minnesota Historical Society župniku Arthurju Voglu dne 8. junija 1982.

religion, which is also related to their preservation of the rural way of life. However, it originally stems from the beginnings of their life in the wilderness, when they needed mutual collaboration and the contacts with the missionaries for their very survival. On the other hand, we can also suppose that they were somehow aware of their role in setting the bases of their ethnic community in the new world. The missionaries and the institutions of St. Cloud's diocese sure aided them in this regard.

The writings of the Slovene missionaries also provide the essential sources which enable us to follow the events that led to the establishment of the settlements of St. Stephen and St. Anthony, as well as their development in their early years.

Thus, by reading Pierz's letters in the Slovene religious newspaper *Zgodnja danica* (Early Morning Star) we can follow the emigration of a group of his fellow countrymen from their homeland up to Minnesota, where, however, they were misled, probably by land agents, and did not reach the missionary.

However, through the memories which have been preserved in their community we learn of their encounter with another renowned missionary, Joseph Buh. Through Buh's baptismal records and his letters to *Zgodnja danica* we then learn of the early development of their settlements and parishes, of which St. Stephen is regarded as the first Slovene ethnic parish in the United States.

Still another prominent person who decisively contributed to the establishment of St. Anthony's parish was Bernard Ločnikar, who joined the Benedictines of St. John's Abbey in Collegeville and later also became their abbot.

Though the paper does not propose to examine the further religious development of the two parishes, it stresses the growth of the Slovene settlement in St. Stephen up to the First World War, while on the contrary the Slovene population decreased in St. Anthony.

The conspicuous compactness of the Slovene settlement in St. Stephen, besides its size, certainly aided the preservation of its ethnic identity, though it was also fostered by the Church. However, the attachment to the ethnic roots was also sustained by the persistence of rural values, so that even Slovene farmers in St. Anthony managed to maintain ethnic traditions by living on their historic farms.

In honor of the Slovenes in St. Stephen and St. Anthony since 1982 both the St. Stephen church and rectory as memorial of the establishment of the Slovene settlement and the Anton Gogala farmstead in Krain township as a significant representative of a Slovene pioneer farmstead are included in the National Register of Historic Sites in the United States.

Majda Kodrič is historian and professor in Trieste, Italy.